

УДК 658.5:338.5

DOI: 10.30857/2413-0117.2019.5.10

Євгенія В. Міщук

Криворізький національний університет, Україна

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА БЕЗ УРАХУВАННЯ БЕЗПЕКИ ЙОГО СТЕЙКХОЛДЕРІВ

У сучасних дослідженнях недостатньо розробленим залишився такий підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, який, з одного боку, не враховував би вплив безпеки його стейкхолдерів, а з іншого – у разі необхідності дозволив би поєднати обидві оцінки. Метою дослідження є вдосконалення методології оцінювання рівня економічної безпеки підприємства без урахування впливу безпеки його стейкхолдерів. Для вирішення поставлених завдань використовувались такі методи дослідження: узагальнення – для аналізу поглядів економістів на об'єкт дослідження та формулювання висновків контент-аналізу первинних джерел; аналіз і синтез – для з'ясування основних наукових категорій дослідження та уточнення індикаторів економічної безпеки. Обґрунтовано, що для оцінювання рівня економічної безпеки більш доцільним видається показник нестачі прибутку до оподаткування (*earnings before tax, EBT*), оскільки з аналітичного погляду, він містить усі ті переваги, що й чистий прибуток, але при цьому відрізняється такою характеристикою, як порівнюваність. Запропоновано визначати величину нестачі EBT як суму недоотриманого прибутку до оподаткування, якої не бракує для того, щоб індикатори кожного складника економічної безпеки підприємства дорівнювали своїм спеціально установленим значенням. Уточнено індикатори економічної безпеки відповідно до її декомпозиції, яка розглядається в розрізі безпеки поточних економічних інтересів, що представлена ієрархічною структурою, та безпеки інтересів підприємства у стратегічному періоді. При цьому акцентовано увагу на виключенні із наведеної ієрархії безпеки будь-якої групи стейкхолдерів. Запропоновано показник оцінювання рівня економічної безпеки підприємства та відповідна шкала переведення отриманих значень у лінгвістичні терміни. Для оцінювання економічної безпеки у стратегічному періоді запропоновано застосовувати показник нестачі грошової доданої вартості підприємства. Розроблений підхід не передбачає оцінювання витрат на забезпечення безпеки стейкхолдерів, що дозволяє визначити рівень економічної безпеки безпосередньо самого підприємства. Застосування такого підходу в практичній діяльності економічних служб підприємств (у т.ч. служб економічної безпеки) сприятиме підвищенню ефективності управлінських рішень. Це обумовлюється тим, що отримана інформація на підставі запропонованого підходу дозволить об'єктивно врахувати вплив тих чи інших заходів на порушення економічних інтересів підприємства без урахування витрат на забезпечення безпеки стейкхолдерів.

Ключові слова: лімінальна величина; нестача величини прибутку до оподаткування (EBT); складники економічної безпеки підприємства.

Евгения В. Мищук

Криворожский национальный университет, Украина

МЕТОДОЛОГИЯ ОЦЕНИВАНИЯ УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ БЕЗ УЧЁТА БЕЗОПАСНОСТИ ЕГО СТЕЙКХОЛДЕРОВ

В современных исследованиях недостаточно разработанным остался такой подход к оцениванию уровня экономической безопасности предприятия, который, с одной стороны, не учитывал бы влияние безопасности его стейкхолдеров, а с другой – в случае необходимости позволил бы совместить обе оценки. Целью исследования является совершенствование методологии оценивания уровня экономической безопасности

предприятия без учёта влияния безопасности его стейкхолдеров. Для решения поставленных задач использовались такие методы исследования: обобщение – для анализа взглядов экономистов на объект исследования и формулирование выводов контент-анализа первичных источников; анализ и синтез – для выяснения основных научных категорий исследования и уточнения индикаторов экономической безопасности. Обосновано, что для оценивания уровня экономической безопасности более целесообразным представляется показатель недостатка прибыли до налогообложения (*earnings before tax, EBT*), поскольку с аналитической точки зрения, он содержит все те преимущества, что и чистая прибыль, но при этом отличается такой характеристикой, как сопоставимость. Предложено определять величину недостатка EBT как сумму недополученной прибыли до налогообложения, которой не хватает для того, чтобы индикаторы каждой составляющей экономической безопасности предприятия равнялись своим специально установленным значениям. Уточнены индикаторы экономической безопасности в соответствии с её декомпозицией, которая рассматривается в разрезе безопасности текущих экономических интересов и представлена иерархической структурой, а также безопасности интересов предприятия в стратегическом периоде. При этом акцентировано внимание на исключении из приведённой иерархии безопасности любой группы стейкхолдеров. Предложен показатель оценки уровня экономической безопасности предприятия и соответствующая шкала перевода полученных значений в лингвистические термины. Для оценивания экономической безопасности в стратегическом периоде предложено применять показатель недостатка денежной добавленной стоимости предприятия. Разработанный подход не предусматривает оценивание затрат на обеспечение безопасности стейкхолдеров, что позволяет определить уровень экономической безопасности непосредственно самого предприятия. Применение такого подхода в практической деятельности экономических служб предприятий (в т. ч. служб экономической безопасности) будет способствовать повышению эффективности управленческих решений. Это объясняется тем, что полученная информация на основании предложенного подхода позволит объективно учесть влияние тех или иных мероприятий на нарушение экономических интересов предприятия без учёта расходов на обеспечение безопасности стейкхолдеров.

Ключевые слова: лиминальная величина; недостаток величины прибыли до налогообложения (EBT); составляющие экономической безопасности предприятия.

Ievgeniia V. Mishchuk

Kyryvi Rih National University, Ukraine

METHODOLOGY FOR ASSESSING THE LEVEL OF ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY WITHOUT BEYOND THE STAKEHOLDERS SECURITY PERSPECTIVE

*The modern literature review has identified a certain research gap in developing an approach to assess the level of enterprise economic security that would not take into account the impact of its stakeholders security, on the one hand, but would provide it, if necessary, on the other – to combine both assessment methods. The purpose of this study is to improve the methodology for assessing the level of enterprise economic security beyond the context of considering its stakeholders security perspective. To attain the objectives set in the study, the following research methods have been employed: generalization – to explore different economic concepts and approaches to view the object of study and develop conclusions behind the content analysis of primary sources; analysis and synthesis – to interpret the key research categories and specify the economic security indicators. It argued that for assessing the level of economic security, from analytical perspective, the EBT deficit indicator (*earnings before tax*) seems more appropriate, since it offers all the advantages of net profit, but at the same time is characterized by the benefit of*

its comparability. It is suggested to calculate the EBT value deficiency as the amount of lost profit before tax, which is insufficient to ensure that the indicators of each component of the enterprise economic security are equal to their reference or established values. The study also specifies the economic security indicators subject to its decomposition, which is considered in terms of company current economic interests security and is presented by a hierarchical structure, as well as the overall enterprise security in the strategic period. Moreover, a special focus is placed that any stakeholders group has to be excluded from the above security hierarchy. The study offers an indicator to assess the level of enterprise economic security and an appropriate scale for transforming the obtained values into linguistic terms. To evaluate economic security in the strategic period, the use of the company cash value added indicator is suggested. The developed approach does not assume cost assessment needed to ensure stakeholders security which allows measuring the so called net economic security. The application of this approach in business practices of company structural units (including economic security services) will contribute to enhancing management decisions effectiveness, since the information available through the use of the proposed approach will provide an objective background to evaluate the effects from a number of activities against violation of the enterprise economic interests without taking into account the costs for ensuring the stakeholders security.

Keywords: *liminal values; lack of earnings before tax (EBT) value; components of enterprise economic security.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. За нашим переконанням, певна частина безпеки стейкхолдерів, при чому не тільки внутрішніх, але й зовнішніх, є складником економічної безпеки підприємства. Зокрема, безпека будь-якої групи стейкхолдерів включає ту частину, що залежить від діяльності даного підприємства (внутрішня економічна безпека стейкхолдерів) і ту, яка не залежить від неї (зовнішня економічна безпека стейкхолдерів підприємства). При цьому загальна безпека внутрішніх стейкхолдерів та власників більшої мірою залежить від даного підприємства, ніж безпека інших груп стейкхолдерів. Отже, оцінювання рівня економічної безпеки підприємства є інтегральним та залежить від рівня економічної безпеки окремо підприємства – без стейкхолдерів (надалі – безпека підприємства у вузькому значенні), внутрішньої (залежної) економічної безпеки стейкхолдерів підприємства та зовнішньої (незалежної) економічної безпеки стейкхолдерів підприємства. Проте методологія такого оцінювання повинна дозволяти визначати рівень економічної безпеки підприємства відокремленого від рівня безпеки його стейкхолдерів. Такий підхід не отримав належного висвітлення у науковій фаховій літературі.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Зокрема, О.В. Нусінова, О.В. Молодецька, пропонуючи комплексне оцінювання соціально-економічної та фінансової безпеки [1; 2], не дивлячись на ряд позитивних та вартих великої уваги пропозицій, все ж не розмежували оцінку безпеки підприємства від оцінки безпеки його стейкхолдерів, яка за своєю суттю, криється у запропонованій ними соціально-екологічній безпеці. Водночас, слід указати на вагомість теоретичних і практичних надбань у галузі економічної безпекології, які зробили С.Б. Довбня і Н.Ю. Гічова [3], М.Ю. Журавель, Т.В. Полозова, О.В. Стороженко [4], Л.Г. Квасній, О.Я. Щербан [5], О.Ю. Ярова, Л.П. Артеменко [6], В.Є. Глушков, Р.М. Редько [7], Ю.Є. Чирва, О.М. Нестеренко [8], а також багато інших як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. На необхідність урахування інтересів стейкхолдерів при оцінці діяльності підприємства вказують більшість учених, серед яких А.В. Череп, С.В. Северина [9]. Проте не достатньо розробленим залишився такий підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, який би, з одного боку, не враховував вплив безпеки його стейкхолдерів, а з іншого боку, дозволяв у разі необхідності поєднати обидві оцінки.

Невирішені частини дослідження. Не дивлячись на велику кількість існуючих методик оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, більшість із них включає два роди індикаторів: ті, які характеризують економічні інтереси безпосередньо підприємства (як юридичної особи, яка веде підприємницьку діяльність) і ті, які відображають інтереси стейкхолдерів цього підприємства. Не заперечуючи того факту, що загальна економічна безпека підприємства залежить від безпеки його стейкхолдерів, вважаємо доцільним розмежувати їх оцінку з метою формування аналітичної інформації, яка сприятиме більш виваженому прийняттю управлінських рішень, що впливають на економічні інтереси підприємства.

Мета дослідження. Метою статті є удосконалення методології оцінювання рівня економічної безпеки підприємства без урахування впливу безпеки його стейкхолдерів.

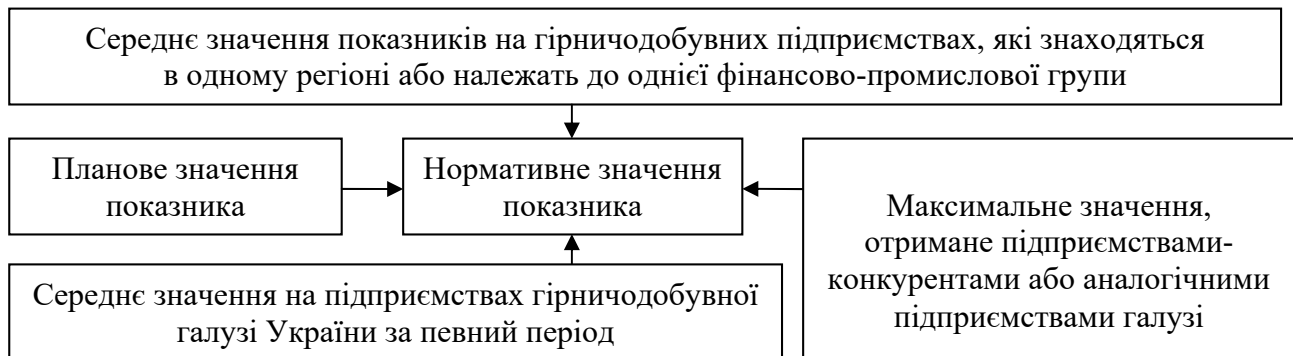
Виклад основних результатів та їх обґрунтування. З метою оцінювання рівня економічної безпеки підприємства необхідно обрати відповідні критерії. Очевидно, що оцінювання рівня економічної безпеки підприємства повинне базуватися на такому показнику, який є ключовим при плануванні, аналізі та контролі за діяльністю підприємства. Такий підхід слугуватиме передумовою практичного застосування пропонованого підходу до оцінки економічної безпеки підприємства. Без сумніву, одним із таких показників є прибуток підприємства. Однак факт отримання підприємством абсолютної суми прибутку не є однозначним свідченням досягнення того чи іншого рівня економічної безпеки. З урахуванням цього, окремими науковцями пропонується визначення величин нестачі чистого та операційного прибутку [1, с. 98–99], а також недоотриманої величини EBITDA [2, с. 100, с. 113]. Погоджуючись у цілому з таким підходом, вважаємо доцільним зробити ряд зауважень. Зокрема, серед усіх показників прибутку для оцінювання рівня економічної безпеки підприємства (у вузькому значенні) більш доцільним видається показник нестачі EBT (прибутку до оподаткування), оскільки з аналітичної точки зору він містить усі ті переваги, що й чистий прибуток, але при цьому він відрізняється такою характеристикою, як порівнюваність. Остання характеризує те, що результати, отримані на основі його розрахунку можна використовувати для співставлення аналогічних даних серед підприємств із різними режимами оподаткування. Окремо зауважимо, що ми розглядаємо дві ролі прибутку. Диференціюючи у структурі безпеки фінансово-економічних інтересів підприємства безпеку фінансової спроможності (що оцінюється нами через інтегральний показник імовірності банкрутства) та безпеку достатності операційного прибутку, слід розрізняти, відповідно роль прибутку в імовірності настання банкрутства та його роль у можливості забезпечення розвитку підприємства. Кожен вид, підвид економічної безпеки підприємства характеризується притаманним йому індикатором. Приклад такого індикатора для безпеки фінансової спроможності: показник Z імовірності банкрутства.

З урахуванням запропонованих методик у роботах [1; 2], для оцінювання рівня економічної безпеки підприємства (у його вузькому значенні) нами пропонується визначати величину нестачі EBT як суму недоотриманого прибутку до оподаткування, яку не вистачає для того, щоб індикатори кожного складника економічної безпеки підприємства дорівнювали своїм спеціально установленим значенням (нормативним, критичним, еталонним, граничним, пороговим, заданим, плановим, рекомендованим, бажаним).

Стосовно останнього вважаємо необхідним підкреслити, що індикатори, які характеризують ті чи інші види (підвиди) економічної безпеки є різними і, очевидно, що ці відмінності проявляються в економічному сенсі самих показників, методиках їх підрахунку та, відповідно, інтерпретації інформації, отриманої на основі оцінених за їх допомогою значень. Здебільшого, для такої інтерпретації застосовуються порівняння отриманого під час розрахунків значення, яке, переважно, називають фактичним, із конкретним, раніше розробленим й установленим значенням. Таке установлення відбулося або ученими, на

основі проведених ґрунтовних наукових досліджень, або провідними фахівцями-працівниками підприємств на основі досвіду та практики, що склалася за певний проміжок часу. У більшості випадків, науковці та практики ці установлені значення (залежно від індикатора) називають нормативними, еталонними та/або рекомендованими. Крім цього, у фаховій економічній літературі часто зустрічаються такі їх назви як граничні, порогові величини та критичні значення. При цьому усі перелічені назви можуть бути застосовуваними до одних й тих самих значень показників (індикаторів).

Крім того, не всі індикатори мають раніше встановлені порівнювані значення, загально визнані науковою спільнотою. Це пояснюється багатьма причинами, серед яких те, що значення одних із них залежать від безлічі змінюваних чинників і відрізняються залежно від приналежності підприємств до різних галузей, організаційно-правових форм, фази економічного циклу тощо; значення других – можуть бути рекомендованими тільки фахівцями-практиками і тільки для конкретного підприємства, урахувавши його специфіку та інше, а установлені значення інших залежать від мети аналізу тощо. Зокрема, значення, яке для одного підприємства є нормативним, для іншого таким може і не бути (яскравий приклад: норматив коефіцієнту абсолютної ліквідності для торгівельних і промислових підприємств). Більше того, нормування є складним науковим процесом, а це не завжди враховується, про що свідчить установлення в якості нормативних значень простих середніх арифметичних величин певного показника за ряд періодів або подібні значення (наприклад, такі, які наведені авторами праці [1, с. 97; 2], рис. 1).

Джерело: складено автором на основі інформації із [1, с. 97; 2].

Рис. 1. Види значень показника, що називають нормативними у фаховій літературі

Відтак для коректного відображення результатів нашого дослідження вважаємо потрібним уточнити застосовувані в ньому поняття. В якості продовження процесу термінотворення, для подолання лексичних складнощів, пропонуємо використовувати термін «лімінальна величина» показника (індикатора) (походить від латинської мови, а саме: від слова *limina* – порогова величина) під якою розуміємо мінімально необхідне значення, яке відповідає межі, установленій ретроспективно або прийнятій аналітиком на момент оцінки та досягнення якого характеризує перехід до якісно іншого результату. Підсумовуючи відмітимо, що нормативні, критичні, граничні, еталонні величини в одних випадках можуть бути ототожненими, а в інших – набувати різного змістового наповнення, але у цілому, на нашу думку, їх доцільно називати лімінальними, що найповніше та узагальнено відображає їх сенс.

Відзначимо, що в тому випадку, коли у періоді оцінювання фінансовим результатом діяльності підприємства до оподаткування був збиток, тобто фактичне значення показника ЕВТ (ЕВТф) є від’ємним:

$$ЕВТф < 0, \quad (1)$$

то констатується наявність небезпеки, що, своєю чергою, робить недоцільним подальші розрахунки рівня економічної безпеки.

Для визначення рівня економічної безпеки вважаємо доцільним врахування саме нестачі величини ЕВТ. Тому при перевищенні фактичного значення над лімінальними, для подальших розрахунків приймається умова:

$$\text{якщо } ЕВТл < ЕВТф, \text{ то } \Delta ЕВТin = 0. \quad (2)$$

При цьому лімінальним значенням показника ЕВТ є сума його фактичного значення та нестачі, отриманої внаслідок недосягнення відповідними індикаторами економічної безпеки підприємства власних лімінальних значень (табл. 1).

Таблиця 1

Індикатори безпеки поточних економічних інтересів підприємства

Назви видів економічної безпеки та відповідні їм індикаторів	Визначення індикаторів
1. Безпека фінансово-економічних інтересів	
1.1. Економічна безпека фінансової спроможності	
Індикатор: – Модель Спрінгейта	Модель Спрінгейта
1.2. Безпека достатності прибутку ЕВІТ	
Індикатор: – абсолютна сума ЕВІТ	абсолютна сума ЕВІТ
2. Безпека економіко – виробничих інтересів	
2.1. Безпека техніко-технологічних інтересів	
2.1.1. Безпека майнового стану	
Індикатори: - коефіцієнт оновлення основних засобів	Відношення первісної вартості основних засобів, що введені у звітному періоді до первісної вартості основних засобів на кінець звітного періоду
- коефіцієнт придатності основних засобів	Відношення залишкової вартості основних засобів до первісної вартості основних засобів
- фондвіддача	Відношення обсягу випуску продукції в грошовому вираженні (не виручка, а обсяг) до первісної вартості основних засобів
2.1.2. Безпека рентабельності основних засобів	
Індикатор – рентабельність основних засобів	Відношення чистого прибутку до первісної вартості основних засобів
2.2. Безпека енергетичних інтересів	
2.2.1. Безпека енергоефективності	
Індикатори: – коефіцієнт енергомісткості продукції	Відношення суми енерговитрат до обсягу випуску продукції у грошовому вираженні
– частка енергетичних витрат у собівартості продукції	Відношення суми енерговитрат до собівартості продукції
2.2.2. Безпека енергозабезпеченості	
Індикатор: – коефіцієнт відповідності фактичних обсягів поставок енергоресурсів обсягам, заявлених в укладених договорах	Відношення фактичних обсягів поставок енергоресурсів обсягам, заявлених в укладених договорах

Закінчення табл. 1

Назви видів економічної безпеки та відповідні їм індикаторів	Визначення індикаторів
Безпека матеріало-сировинних інтересів	
2.3.1. Безпека ефективності використання матеріало-сировинних ресурсів	
Індикатори: - коефіцієнт матеріаломісткості продукції	Відношення суми матеріальних витрат до обсягу випуску продукції у грошовому вираженні
- питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції	Відношення суми матеріальних витрат до собівартості продукції
- рентабельність матеріальних витрат	Відношення суми ЕВТ до матеріальних витрат
2.3.2. Безпека матеріало-сировинного забезпечення	
Індикатори: – коефіцієнт відповідності фактичних обсягів поставок матеріальних ресурсів обсягам, заявлених в укладених договорах	Відношення фактичних обсягів поставок матеріальних ресурсів обсягам, заявлених в укладених договорах;
- коефіцієнт оборотності матеріало-сировинних запасів	Відношення виручки від реалізації продукції до середньорічної вартості матеріало-сировинних запасів
3. Безпека економіко-інформаційних інтересів	
3.1. Безпека інформації	
Індикатори: - коефіцієнт фінансування інформаційних служб підприємства	Відношення витрат на фінансування інформаційних служб до загальних витрат підприємства
- коефіцієнт досвіду роботи персоналу, що забезпечує безпеку інформації	Відношення чисельності працівників, що мають доступ до комерційної таємниці, що працюють на підприємстві більше трьох років до загальної кількості працівників, що мають доступ до комерційної таємниці
3.2. Безпека інформаційної системи	
Індикатори: - коефіцієнт відношення продуктивності праці до поточної суми витрат на утримання інформаційної системи	Відношення продуктивності праці до поточної суми витрат на утримання інформаційної системи на належному рівні
- недоотримання 10% рентабельності діяльності унаслідок використання застарілої інформаційної системи	Рентабельність діяльності як відношення ЕВТ до операційних витрат. В якості ліміальної величини – середнє значення рентабельності між підприємствами, на яких функціонує SAP
4. Безпека кадрових інтересів	
4.1. Безпека ефективності використання персоналу	
Індикатори: - продуктивність праці	Відношення випуску продукції у грошовому вираженні до середньооблікової чисельності персоналу
- рентабельність витрат на персонал	Відношення прибутку ЕВТ до витрат на оплату праці
4.2. Безпека кадрового забезпечення	
Індикатор: – середній коефіцієнт забезпеченості персоналом	Середнє арифметичне з відповідних коефіцієнтів по структурним підрозділам підприємства

Джерело: складено автором з використанням загальновідомих економічних показників.

Отже, з урахуванням декомпозиції видів економічної безпеки, нами акцентовано увагу на тих індикаторах, які характеризують економічні інтереси підприємства. При цьому, на відміну від існуючих класифікацій, ми не виокремлюємо екологічні та соціальні види безпеки та відповідні їм індикатори. Пояснюємо це тим, що з точки зору кінцевої мети діяльності підприємства, а відтак одного із його ключових інтересів – отримання прибутку, їх забезпечення здійснюється, насамперед, в інтересах окремих груп стейкхолдерів, а не самого підприємства як самостійного господарюючого суб'єкта. Крім цього, на практиці, у більшості випадків, визначаючи шляхи отримання прибутку, такі заходи, як підвищення соціальних стандартів для працівників та покращення екологічних заходів, відсутні серед таких шляхів. Натомість, це види безпеки, які генерують додаткові витрати, чим зменшують можливий прибуток, що очевидно.

Підкреслимо, що нестача показника ЕВТ за певним видом (підвидом) економічної безпеки підприємства ($ЕВТ_{in}$, де i – порядковий номер індикатора, а n – порядковий номер виду (підвиду) економічної безпеки) характеризується додатною величиною, що відображає суму, якої не вистачає для забезпечення лімінального рівня цього виду (підвиду) безпеки, визначеного, своєю чергою, за умови дотримання відповідними індикаторами власних лімінальних значень. У такому разі виконується умова:

$$\Delta ЕВТ_{in} > 0. \quad (3)$$

Якщо за результатами розрахунків виявиться, що на підприємстві має місце надлишок величини ЕВТ, який характеризуватиметься нерівністю: $\Delta ЕВТ_{in} < 0$, то для подальших розрахунків щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства приймається умова:

$$\Delta ЕВТ_{in} = 0. \quad (4)$$

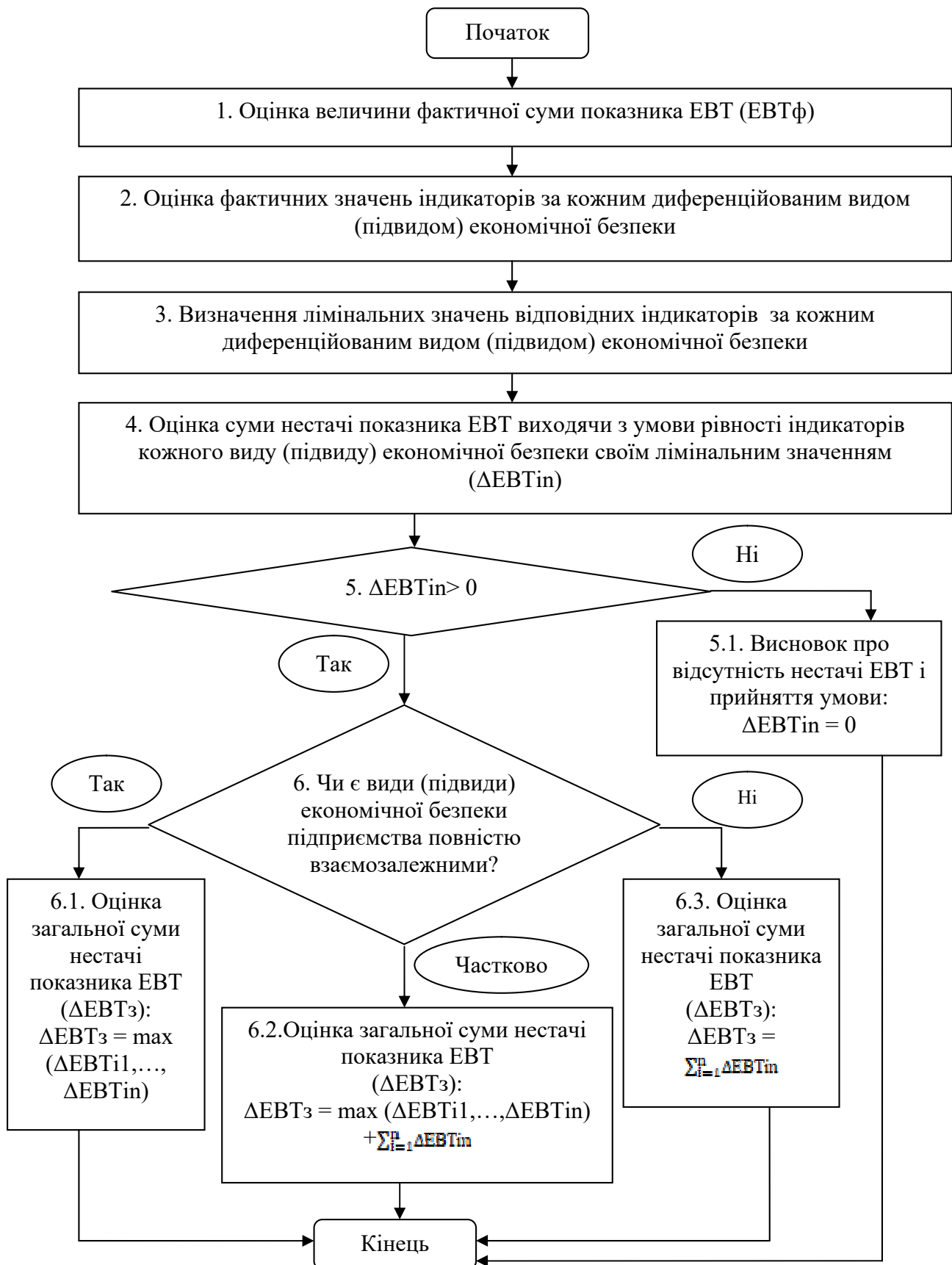
Оцінивши значення величин $\Delta ЕВТ_{in}$ для кожного виду економічної безпеки підприємства, важливо знайти загальну величину нестачі прибутку ($\Delta ЕВТ_3$). Для цього слід визначити: чи є взаємозалежними види (підвиди) економічної безпеки підприємства. Очевидно, що при знаходженні нестачі показника ЕВТ за підвидами у межах одного виду, які є взаємозалежними, загальна сума нестачі показника ЕВТ для цього виду економічної безпеки складатиме максимум із усіх розрахованих значень $\Delta ЕВТ_{in}$. У ситуації, коли потрібно знайти суму нестачі ЕВТ за різними видами економічної безпеки підприємства (наприклад, для безпеки фінансової спроможності та безпеки економіко-виробничих інтересів підприємства), то тут може бути два випадки: це може бути або максимальна величина, або сума нестач величин ЕВТ, або частково сума та частково максимум із наявних величин нестач ЕВТ. Для окремих видів безпеки, які прямо не пов'язані між собою (вважаємо, що повністю не залежними складники економічної безпеки один від одного бути не можуть, їх вплив завжди присутній, хоч і не явно), загальна величина нестачі ЕВТ характеризуватиметься сумою величин нестач цього показника, знайдених за цими прямо непов'язаними видами економічної безпеки підприємства. Відзначимо, що для досягнення лімінального рівня економічної безпеки підприємства важливо, щоб нестача ЕВТ була якнайменшою:

$$\Delta ЕВТ_3 \rightarrow \min. \quad (5)$$

Загальний алгоритм визначення нестачі величини ЕВТ доцільно відобразити наочно на рис. 1.

Після проведеної оцінки нестачі показника ЕВТ ($\Delta ЕВТ_3$) в остаточному вигляді лімінальне значення показника ЕВТ ($ЕВТ_{л}$) визначається таким чином:

$$ЕВТ_{л} = ЕВТ_{ф} + \Delta ЕВТ_3. \quad (6)$$

Джерело: розроблено автором.

Рис. 1. Алгоритм визначення загальної суми нестачі показника ЕВТ

Використовуваний нами методичний підхід для оцінки економічної безпеки застосовано науковцями-практиками О.М. Молодецькою та О.В. Нусіною [1; 2], але раніше за них, він використовувався різними вченими для оцінки фінансового стану та фінансової кризи підприємства (зокрема, [10]). Не змінюючи змісту існуючого підходу, ми в даній роботі використовуємо той же принцип, але відмінність полягає у застосуванні показника нестачі ЕВТ, а також інших складників та уточнених індикаторів економічної безпеки. Зміст цього концептуального підходу полягає у поступовому знаходженні нестачі ЕВТ за кожним видом (підвидом) економічної безпеки підприємства, при якому суб'єкт оцінювання рухається від найнижчих шаблів ієрархії безпосередньо до самої економічної безпеки підприємства.

Почнемо з найнижчих шаблів. По-перше, на самому найнижчому шаблі розробленої нами ієрархії економічної безпеки розташовані безпека майнового стану та безпека рентабельності основних засобів, які інтегруючись, утворюють безпеку техніко-технологічних інтересів підприємства. Нестача показника ЕВТ за цим складником знаходитиметься із виразу:

$$\Delta \text{ЕВТ(БТТІ)} = \max \{ \Delta \text{ЕВТ(БМС)}; \Delta \text{ЕВТ(БРФЗ)} \}, \quad (7)$$

де $\Delta \text{ЕВТ(БТТІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці техніко-технологічних інтересів підприємства, грн;

$\Delta \text{ЕВТ(БМС)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці майнового стану підприємства, грн;

$\Delta \text{ЕВТ(БР)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці рентабельності основних засобів підприємства, грн.

По-друге, на найнижчому шаблі містяться також безпека енергоефективності та безпека енергозабезпеченості, які, інтегруючись, утворюють безпеку енергетичних інтересів підприємства. Відповідно, нестача показника ЕВТ за цим складником знаходитиметься із виразу:

$$\Delta \text{ЕВТ(БЕНІ)} = \max \{ \Delta \text{ЕВТ(БЕНЕ)}; \Delta \text{ЕВТ(БЕНЗ)} \}, \quad (8)$$

де $\Delta \text{ЕВТ(БЕНІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці енергетичних інтересів підприємства, грн;

$\Delta \text{ЕВТ(БЕНЕ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці енергоефективності підприємства, грн;

$\Delta \text{ЕВТ(БЕНЗ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці енергозабезпеченості підприємства, грн.

По-третє, останні складники, що розташовані на найнижчому шаблі – це безпека ефективності використання матеріало-сировинних ресурсів та безпека матеріало-сировинного забезпечення. Дані складники є частинами безпеки матеріально-сировинних інтересів підприємства, нестача ЕВТ за якою визначається із виразу:

$$\Delta \text{ЕВТ(БМСІ)} = \max \{ \Delta \text{ЕВТ(БЕВМСР)}; \Delta \text{ЕВТ(БМСЗ)} \}, \quad (9)$$

де $\Delta \text{ЕВТ(БМСІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці матеріало-сировинних інтересів підприємства, грн;

$\Delta \text{ЕВТ(БЕВМСР)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці ефективності використання матеріало-сировинних ресурсів підприємства, грн;

$\Delta \text{ЕВТ(БМСЗ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці матеріало-сировинного забезпечення підприємства, грн.

На тому ж шаблі ієрархії економічної безпеки, що і узагальнюючі складники, наведені вище (зокрема, безпека матеріало-сировинних інтересів підприємства) нами розташовані економічна безпека фінансової спроможності та економічна безпека достатності прибутку ЕВІТ, які разом утворюють безпеку фінансово-економічних інтересів підприємства, яка, своєю чергою, посідає більш вищий щабель. Загальну нестачу ЕВТ доцільно визначати, виходячи із виразу:

$$\Delta \text{ЕВТ(БФЕІ)} = \max \{ \Delta \text{ЕВТ(БФС)}; \Delta \text{ЕВТ(Д}_{\text{ЕВІТ}}) \}, \quad (10)$$

де $\Delta \text{ЕВТ(БФЕІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці фінансово-економічних інтересів підприємства, грн;

$\Delta \text{ЕВТ(БФС)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці фінансової спроможності підприємства, грн;

$\Delta \text{ЕВТ(Д}_{\text{ЕВІТ}})$ – нестача суми ЕВТ по безпеці прибутку ЕВІТ, грн.

Більш складною є безпека економіко-виробничих інтересів підприємства, яка складається з безпеки техніко-технологічних інтересів, енергетичних інтересів, а також безпеки матеріало-сировинних інтересів. Оскільки ці підвиди безпеки пов'язані між собою, то відповідно нестача показника ЕВТ за безпекою економіко-виробничих інтересів є максимальною сумою, отриманою при визначенні раніше зазначених величин:

$$\Delta \text{ЕВТ(БЕВІ)} = \max \{ \Delta \text{ЕВТ(БТТІ)}; \Delta \text{ЕВТ(БЕНІ)}; \Delta \text{ЕВТ(БМСІ)} \}. \quad (11)$$

де $\Delta \text{ЕВТ(БЕВІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці економіко-виробничих інтересів підприємства, грн;

$\Delta \text{ЕВТ(БТТІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці техніко-технологічних інтересів підприємства, грн;

$\Delta \text{ЕВТ(БЕНІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці енергетичних інтересів підприємства, грн;

$\Delta \text{ЕВТ(БМСІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці матеріало-сировинних інтересів підприємства, грн.

Нижчий (передостанній з кінця) щабель ієрархії займають безпека кадрового забезпечення та безпека ефективності використання персоналу, які інтегруються в безпеку кадрових інтересів підприємства вищого щабля ієрархії. Нестача ЕВТ за цим складником знаходиться як максимальна величина із наступних:

$$\Delta \text{ЕВТ(БКІ)} = \max \{ \Delta \text{ЕВТ(БКЗ)}; \Delta \text{ЕВТ(БЕВП)} \}, \quad (12)$$

де $\Delta \text{ЕВТ(БКІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці кадрових інтересів підприємства, грн;

$\Delta \text{ЕВТ(БКЗ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці кадрового забезпечення підприємства, грн;

$\Delta \text{ЕВТ(БЕВП)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці ефективності використання персоналу підприємства, грн.

Крім того, даний нижчий щабель ієрархії займають безпека інформації та безпека інформаційної системи, які є частинами безпеки економіко-інформаційних інтересів підприємства, за якої нестача ЕВТ визначається таким чином:

$$\Delta \text{ЕВТ(БЕІІ)} = \max \{ \Delta \text{ЕВТ(БІ)}; \Delta \text{ЕВТ(БІС)} \}, \quad (13)$$

де $\Delta \text{ЕВТ(БЕІІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці економіко-інформаційних інтересів підприємства, грн;

$\Delta\text{ЕВТ(БІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці інформації підприємства, грн.;

$\Delta\text{ЕВТ(БІС)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці інформаційної системи підприємства, грн.

Безпека економіко-інформаційних інтересів підприємства впливає на інші, попередньо розглянуті складники, оскільки сучасні інформаційні системи сприяють підвищенню не тільки якості управлінської праці, але й зростанню ефективності виробничих та інших бізнес-процесів.

Безпека поточних економічних інтересів підприємства узагальнює в собі усі розглянуті складники, а нестача ЕВТ, шукана для визначення її рівня, знаходиться за формулою:

$$\Delta\text{ЕВТ(БПЕІ)} = \max \{ \Delta\text{ЕВТ(ФЕІ)}; \Delta\text{ЕВТ(БЕВІ)}; \Delta\text{ЕВТ(БКІ)}; \Delta\text{ЕВТ(БЕІІ)} \}, \quad (14)$$

де $\Delta\text{ЕВТ(БПЕІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці поточних економічних інтересів підприємства, грн;

$\Delta\text{ЕВТ(БФЕІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці фінансово-економічних інтересів підприємства, грн;

$\Delta\text{ЕВТ(БЕВІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці економіко-виробничих інтересів підприємства, грн;

$\Delta\text{ЕВТ(БКІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці кадрових інтересів підприємства, грн;

$\Delta\text{ЕВТ(БЕІІ)}$ – нестача суми ЕВТ по безпеці економіко-інформаційних інтересів підприємства, грн.

Отже, рівень економічної безпеки підприємства у вузькому сенсі – без стейкхолдерів (Р(ЕкБпв)), пропонуємо визначати із виразу:

$$\text{Р(ЕкБпв)} = 1 - \frac{\Delta\text{ЕВТз}}{\text{ЕВТл}}, \quad (15)$$

де ЕВТл – розрахункова лімінальна величина показника ЕВТ, що визначається сумою фактичного значення ЕВТ і його нестачею ($\Delta\text{ЕВТз}$), грн.

Водночас, застосовуючи замість $\Delta\text{ЕВТз}$ суму нестачі ЕВТ по конкретному виду (підвиду) економічної безпеки підприємства, можна оцінити відповідну лімінальну величину:

$$\text{ЕВТлі} = \text{ЕВТф} + \Delta\text{ЕВТзі}, \quad (16)$$

де ЕВТлі – лімінальна величина ЕВТ, визначена для і-того виду (підвиду) економічної безпеки підприємства, грн;

$\Delta\text{ЕВТзі}$ – нестача величини ЕВТ, визначена для і-того виду (підвиду) економічної безпеки підприємства, грн.

Відповідно, якщо в чисельнику та знаменнику даної формули замість загальних величин нестачі ЕВТ та її лімінальної величини використати значення, отримані по відповідному виду економічної безпеки підприємства у його вузькому сенсі – без стейкхолдерів, то можна оцінити рівень окремого виду економічної безпеки підприємства:

$$\text{Р(ЕкБпв)}_i = 1 - \frac{\Delta\text{ЕВТзі}}{\text{ЕВТлі}}, \quad (17)$$

де $P(\text{ЕкБпв})_i$ – рівень i -того виду (підвиду) економічної безпеки підприємства без стейкхолдерів, частки од.;

$\Delta\text{ЕВТ}_i$ – нестача величини ЕВТ, визначена для i -того виду (підвиду) економічної безпеки підприємства, грн.

Очевидно, що чим ближче до одиниці шукане значення рівня економічної безпеки підприємства, тим, відповідно, вищий цей рівень:

$$P(\text{ЕкБпв}) \rightarrow 1. \quad ()$$

Відтак для переведення у лінгвістичні терми отриманих значень як рівня економічної безпеки підприємства без стейкхолдерів, так і її окремих складників, пропонуємо застосовувати одну й ту саму шкалу, яка розроблена із застосуванням методу Делфі (в якому експертами виступили фахівці економічних відділів та служб безпеки добувних підприємств м. Кривий Ріг):

- при $P(\text{ЕкБпв}) < 0$ – небезпека;
- при $0 \leq P(\text{ЕкБпв}) < 0,25$ – мінімальний рівень економічної безпеки підприємства без стейкхолдерів;
- при $0,25 \leq P(\text{ЕкБпв}) < 0,5$ – низький рівень економічної безпеки підприємства без стейкхолдерів;
- при $0,5 \leq P(\text{ЕкБпв}) < 0,75$ – середній рівень економічної безпеки підприємства без стейкхолдерів;
- при $0,75 \leq P(\text{ЕкБпв}) \leq 1,0$ – високий рівень економічної безпеки підприємства без стейкхолдерів.

Вважаємо необхідним зауважити, що викладена оцінка є адекватною для безпеки поточних економічних інтересів підприємства. Розглядаючи безпеку економічних інтересів у довгостроковому періоді, у якості грошового показника оцінювання її рівня може бути використаний показник грошової доданої вартості (CVA) [11, с. 42]:

$$CVA = (\text{ЕВІТ} + \text{Dep}) - \text{ED} - \text{Taxes} - \text{WACC} * I, \quad (19)$$

де ЕВІТ – операційний прибуток, грн;

Dep, ED – бухгалтерська та економічна амортизація, відповідно, грн;

Taxes – податок на прибуток, грн;

WACC – середньозважені витрати на капітал, грн;

I – первісна вартість загального інвестованого капіталу, грн.

При цьому замість показника ЕВІТ, у його формулі доцільно визначити показник ЕВТ, оскільки, як загальновідомо:

$$\text{ЕВТ} = \text{ЕВІТ} - \text{ІРфт}, \quad (20)$$

де ІРфт – фактична сума відсоткових платежів (interest payments) підприємства у періоді t , грн.

Така заміна потрібна для подальшого коректного оцінювання. Отже, показник рівня економічної безпеки підприємства у стратегічному періоді ($P(\text{ЕкБпв})_c$) визначатиметься за формулою:

$$P(\text{ЕкБпв})_c = 1 - \frac{\Delta CVA}{CVA_t}, \quad (21)$$

де ΔCVA – нестача величини грошової доданої вартості, грн;
 $CVA_{\text{л}}$ – лімінальна величина грошової доданої вартості, грн.

Лімінальна величина грошової доданої вартості визначатиметься як сума її фактичної величини ($CVA_{\text{ф}}$) та нестачі:

$$CVA_{\text{л}} = CVA_{\text{ф}} + \Delta CVA. \quad (22)$$

На величину нестачі грошової доданої вартості у першу чергу впливатиме загальна нестача суми ЕВТ, а також зміна величини первісної вартості загального інвестованого капіталу. Останнє обумовлене необхідністю додаткового інвестування на придбання основних засобів виробничого призначення, більш сучасної інформаційної системи тощо, що необхідно для досягнення відповідними індикаторами економічної безпеки (насамперед, таких її складників як безпеки економіко-виробничих інтересів та економіко-інформаційних інтересів) своїх лімінальних значень. Дані капіталовкладення, своєю чергою, призведуть до зміни суми амортизації, що в кінцевому підсумку вплине на величину нестачі грошової доданої вартості:

$$\Delta CVA = f(\Delta EBT; \Delta I; \Delta Dep; \Delta ED). \quad (23)$$

Для інтерпретації отриманих значень за формулою 21, доцільно застосувати шкалу, аналогічну до наведеної вище і розробленої для показника оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Таким чином, при недосягненні економічною безпекою підприємства належного рівня, грошова додана вартість буде недоотриманою.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, нами враховано, що під час фінансово-господарської діяльності підприємств унаслідок різних обставин їх економічні інтереси порушуються. Останнє впливає на рівень економічної безпеки та проявляється у невиконанні її відповідними індикаторами лімінальних значень. Своєю чергою, таке невиконання призводить до появи нестачі певної суми прибутку. У зв'язку із цим запропоновано при оцінюванні рівня економічної безпеки застосовувати показник нестачі прибутку ЕВТ. Обґрунтовано, що в показнику грошової доданої вартості узагальнюється вплив нестачі прибутку ЕВТ. Тому для оцінювання безпеки економічних інтересів підприємства у стратегічному періоді запропоновано використовувати коефіцієнт, чисельником якого є величина нестачі грошової доданої вартості. Розроблений підхід не передбачає оцінку витрат на забезпечення безпеки стейкхолдерів, що дозволяє визначити рівень економічної безпеки безпосередньо самого підприємства. Застосування даного підходу в практичній діяльності економічних служб підприємств (у т.ч. служб економічної безпеки) сприятиме підвищенню ефективності управлінських рішень. Це обумовлюється тим, що отримана інформація на підставі запропонованого підходу, дозволить об'єктивно врахувати вплив тих чи інших заходів на порушення економічних інтересів підприємства без урахування витрат на забезпечення безпеки стейкхолдерів. Напрямок подальших досліджень є розробка методики оцінки економічної безпеки підприємства з урахуванням впливу різних груп стейкхолдерів.

References

Література

1. Nusinova, O.V., Molodetska, O.M. (2011). Kompleksna otsinka sotsialno-ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv: monohrafiia [Comprehensive assessment of the socio-economic security of enterprises: monograph]. Kryvyi Rih: Dionis (FOP Cherniavskiy D.O.). 240 p. [in Ukrainian].	1. Нусінова О. В. Комплексна оцінка соціально-економічної безпеки підприємств: монографія / О. В. Нусінова, О. М. Молодецька. – Кривий Ріг: Діоніс (ФОП Чернявський Д.О.), 2011. – 240 с.

2. Nusinova, O.V. (2011). Otsinka finansovoi' bezpeky pidprijemstv, monografija [Assessment of financial security of enterprises]. Kryvyi Rih: Dionis (FOP Cherniavskiy D.O.). 192 p. [in Ukrainian].
3. Dovbnia, S.B., Hichova, N.Iu. (2008). Diahnostyka rivnia ekonomichnoi bezpeky pidprijemstva [Diagnostics of the level of economic security of the enterprise]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, No. 4, P. 88–97 [in Ukrainian].
4. Zhuravel, M.Iu., Polozova, T.V., Storozhenko, O.V. (2014). Kliuchovi zadachi ekonomichnoi bezpeky pidprijemstva [The key tasks of the economic security of the enterprise]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu imeni V.V. Dokuchaieva – Bulletin of the Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchaev*, No. 7, P. 105–112 [in Ukrainian].
5. Kvasnii, L.H., Shcherban, O.Ia. (2015). Doslidzhennia funktsionalnykh skladovykh ekonomichnoi bezpeky pidprijemstv sfery turystychnykh posluh [Study of the functional components of the economic security of enterprises in the sphere of tourism services]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable development of the economy*, No. 4 (29), P. 76–80 [in Ukrainian].
6. Yarova, O.Iu., Artemenko, L.P. (2016). Struktura ekonomichnoi bezpeky pidprijemstva v umovakh kryzy [The structure of the economic security of the enterprise in a crisis]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut" – Economic Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"*, No. 13, P. 257–263 [in Ukrainian].
7. Hlushkov, V.Ie., Redko, R.M. (2012). Ekonomichna bezpeka pidprijemstva yak dynamichna katehoriia [Economic security of an enterprise as a dynamic category]. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU – Collection of scientific papers VNAU*, No. 4 (70), Vol. 2, P. 47–52 [in Ukrainian].
8. Chyrva, Yu.Ye., Nesterenko, O.M. (2016). Methodychni zasady mekhanizmu upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidprijemstva [Methodical basis of the mechanism of management of economic security of the enterprise]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, No. 6 (33), P. 150–153 [in Ukrainian].
9. Cherep, A.V., Severyna, S.V. (2012). Vrakhuvannia interesiv steikkholderiv pry upravlinni efektyvnistiu
2. Нусінова О. В. Оцінка фінансової безпеки підприємств: монографія / О. В. Нусінова. – Кривий Ріг: Діоніс, 2011. – 192 с.
3. Довбня С. Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 88–97.
4. Журавель М. Ю. Ключові задачі економічної безпеки підприємства / М. Ю. Журавель, Т. В. Полозова, О. В. Стороженко // Вісник Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. Серія: Економічні науки. – 2014. – № 7. – С. 105–112.
5. Квасній Л. Г. Дослідження функціональних складових економічної безпеки підприємств сфери туристичних послуг / Л. Г. Квасній, О. Я. Щербан // Сталій розвиток економіки. – 2015. – № 4 (29). – С. 76–80.
6. Ярова О. Ю. Структура економічної безпеки підприємства в умовах кризи / О. Ю. Ярова, Л. П. Артеменко // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". – 2016. – № 13. – С. 257–263.
7. Глушков В. Є. Економічна безпека підприємства як динамічна категорія / В. Є. Глушков, Р. М. Редько // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: економічні науки. – 2012. – № 4 (70). – Том 2. – С. 47–52.
8. Чирва Ю. Є. Методичні засади механізму управління економічною безпекою підприємства / Ю. Є. Чирва, О. М. Нестеренко // Молодий вчений. – 2016. – № 6 (33). – С. 150–153.
9. Череп А. В. Врахування інтересів стейкхолдерів при управлінні

- diialnosti pidpriemstva [Considering the interests of stakeholders in the management of enterprise performance]. Mizhnarodna ekonomichna polityka – International Economic Policy, Part 1, P. 596–602 [in Ukrainian].
10. Marchenko, O.M. (2006). Otsinka ta rozvytok systemy upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstva [Evaluation and development of the enterprise financial security management system]. Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu imeni I. Franka – Bulletin of the Ivan Franko Lviv State University, Vol. 3, P. 30–39 [in Ukrainian].
11. Olsen, E., Joiner, M., Hansell, G., Banducci, B. (1996). Shareholder Value Metrics. Boston Consulting Group Report. Boston: Boston Consulting Group. 102 p. [in English].
- ефективністю діяльності підприємства / А. В. Череп, С. В. Северина // Міжнародна економічна політика. – 2012. – Спец. вип.: у 2 ч. – Ч. 1. – С. 596–602.
10. Марченко О. М. Оцінка та розвиток системи управління фінансовою безпекою підприємства / О. М. Марченко // Вісник Львівського державного університету імені І. Франка. Серія економічна. – 2006. – Вип. 36. – С. 30–39.
11. Olsen E. Shareholder Value Metrics. Boston Consulting Group Report / E. Olsen, M. Joiner, G. Hansell, B. Banducci. – Boston: Boston Consulting Group, 1996. – 102 p.